

כלי עזר חשוב לעורך הדין במשפט הפלילי

על הספר ביקורת דיני העונשין הישראליים, פרופ' בועז סנג'רו

אריאל עטרי, עו"ד

פרופ' בועז סנג'רו הוא מהכותבים הבולטים בתחום המשפט הפלילי, בשנים האחרונות. הוא משלב כתיבה מקצועית ומחקרית עם פרסומים בתקשורת ההמונים, בשלל סוגיות הנוגעות במשפט הפלילי. לפני מספר שנים פרסם את ספרו המצוין "הרשעת הפים מפשע בארץ ובעולם" (הוצאת רסלינג), שעל נשיאת בית המשפט העליון להעניק לכל השופטים והשופטות במדינת ישראל, עם הקדשה "ממנו תראו וכן תעשו".

עד שזה יקרה, פתח פרופ' סנג'רו את שנת 2020 בספר חדש בקורת דיני העונשין הישראליים (הוצאת נבו). סנג'רו מציג את הספר כניסיון להנגיש למשפטנים ולאזרחים מן השורה סוגיות יסוד במשפט הפלילי. הספר כולל דיונים בשלל סוגיות; החל בדיון בעקרונות הענישה לאור מחקרים בארץ ובחו"ל (שם הקורא למד שדו"ח האקדמיה הלאומית האמריקנית למדעים מצביע על "גידול מדהים בכליאה ממכ-200,000 אסירים בשנות ה-70 של המאה ה-20 עד למעלה מ-2,000,000 אסירים כיום (פי עשרה)", למרות שכל המחקרים מלמדים שהחמרת ענישה אינה מביאה להפחתת הפשיעה).

הספר דן בעקרונות היסוד של דיני העונשין כמו עקרון החוקיות, עקרון האשמה ועקרון הפרופורציה. כשהכותב דן בכללי הפרשנות המצמצמת של האיסורים הפליליים, שלא פעם נדמה שאינם עימנו-עוד, הוא מזכיר שבמקום בו קיימים מספר הסברים אפשריים לאיסור-פלילי,

פניה לבירור מטרת החקיקה תשמש רק לצמצום האיסור ולא להרחבתו. הספר ממשיך לדון בשלל סוגיות כמו המחשבה הפלילית, רשלנות, וגדריהם של סיוע, ניסיון, ביצוע בצוותא וביצוע באמצעות אחר. הפרקים קצרים, ככלל. לאזרח המבקש להחכים, הם נותנים תמונה מקיפה אך ממצה ולמשפטן - הם מספקים פרספקטיבה רחבה, הכוללת, לא פעם, משפט משווה - שמאפשר קריאה ביקורתית של המצב החוקי הקיים.

סנג'רו סוקר, לא פעם, את ההשתלשלות ההיסטורית שהובילה למצב המשפטי הקיים, כאשר ניתוח העבר מאפשר, פעמים רבות, להבין לעומק טוב יותר - את המצב המשפטי היום. פן מרענן בספר הוא סגנון הכתיבה. ברוח ימים אלה, בהם שופטי בית המשפט העליון משבצים בפסקי דינם טבלאות וסכמות, גם המחבר נעזר בחיצים, טורים וטבלאות על מנת להקל על הקורא.

במובן זה - הקריאה הופכת להיות ידידותית יותר והשימוש בספר - קל יותר. חשיבות מיוחדת של הספר, מלבד היותו כלי עזר חשוב לעורך הדין הפלילי ולשופט הנוקק לסוגיות אלה - בא לביטוי בשיקוף המפוכח של תהליכי החקיקה הפלילית במדינת ישראל; בימים של מחלוקות על דרכי הפעולה הנאותות או הפסולות של נציגי משרד המשפטים - מגלה פרופ' סנג'רו את הסוד הידוע לכל מי שניסה להעביר חקיקה המנוגדת לגישה המחמירה של פרקליטות המדינה, משרד המשפטים והמשטרה בעשורים האחרונים: המלך - עירום! קיימת שליטה כמעט מוחלטת של נציגי הפרקליטות בהליך החקיקה, כאשר קולם של המבקשים לבצר את זכויות הפרט - כמעט ואינו משפיע. בעידן בו הדמוגוגיה שולטת בסיקור

התקשורת - הסיקור המוקצן והלא-אחראי הופך לקול הדומיננטי. השפעות לא הוגנות אלה זולגות למערכת המשפט ולמייצגי המדינה בערכאות ובהליכי החקיקה. התוצאה - קשה. כך, לדוגמא, מתאר סנג'רו, את המהלך שהוביל לחקיקת חוק המאבק בארגוני פשיעה: "לכאורה, ניתן לחשוב כי חוק מאבק בארגוני פשיעה הוא חוק רצוי. אחרי הכל, כמה מאבקים בחיינו הם ראויים יותר מן המאבק בארגוני פשיעה?!". ואולם, סנג'רו ממשיך ומנתח את החוק, מראה כי לא היה כל צורך בחוק החדש, לאור הדין שקדם לו וטוען כי "חוק זה הוא, כיום, דבר החקיקה המרחיב ביותר שמצאתי במחקרי בהשוואה לשיטות משפט רבות אחרות. העיסוק בנושא מדגים הן את הסכנה שבתפיסה מעוותת של המשפט הפלילי והן את הסכנה של דומיננטיות (מוחלטת!) של אנשי רשויות אכיפת החוק בהליכי החקיקה הפלילית בכנסת". לאחרונה, במהלך יצוג מספר נאשמים בפרשת 'טלגראס' נדהמת, כשלעצמי, למקרא ההגדרה חסרת-הגבולות - כמעט שבחוק למושג "ארגון פשיעה". פרופ' סנג'רו מגלה לקורא כיצד נולדה אותה הגדרה רחבה מאד. הוא מתאר כיצד "בדיונים בפני ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת שקדמו לחוק החדש, הדגישו הדוברים (אנשי מערכת אכיפת החוק) את הרחובות העקובים מדם, את הפגיעה בחפים מפשע במהלך מלחמת הכנופיות ואת עבירות הסחיטה, הסמים ההימורים, הסחר בנשים והסחר באמצעי לחימה. הפשע המאורגן אף הוכתר כ'איום אסטרטגי על החברה בישראל', לא פחות". בדברני ההסבר לחוק הוצגו המאפיינים של אותו "ארגון פשיעה" שבא החוק לקעקע. בכלל זה אופיין "ארגון פשיעה" בארגון הררכי המבוסס על ריחוק בין

'חיילים' ו'מפקדים', מנגנון משמעת פנימי וסנקציות קשות הנלוות להפרת כללי המשמעת, חדירה לזרועות השלטון, אלימות ושחיתות. דא עקא, מנתח המחבר, "אף לא אחד ממאפיינים מרכזיים אלה של הפשע המאורגן מצא את דרכו אל הגדרת 'ארגון פשיעה' אשר נקבעה בחוק החדש", והגדרה זו כוללת כמעט כל התארגנות עבריינית. מסתבר שהתוצאה של הלחץ הנזכר היתה שההגדרה הישראלית לארגון פשיעה רחבה מזו שקיימת אפילו באיטליה, מולדת ה'מאפיה'. כך, מתוך רצון של נציגי המדינה להימנע מצמצום גדריו של המושג "ארגון פשיעה" להגדרות קונקרטיות שיצרו את צעדיהם - נותרה הגדרת המושג רחבה מני ים. התוצאה היא עונשי מאסר כפולים וסנקציות כלכליות דרקוניות לחברי ארגון שהגדרתו אמורפית וכוללת כמעט כל התארגנות של שני אנשים ומעלה, לביצוע עבירה. "זוהי בעיני תפיסה מעוותת של החוק הפלילי", כותב המחבר, "החשש מן האפשרות שמקרה זה או אחר לא ייכנס להגדרה מצריך חשיבה ומאמץ אינטלקטואלי ולא הרחבה אינסופית של ההגדרה. עקרון החוקיות נעלם לו, לחלוטין". יש בספר לעורר מחשבה ולאתגר תפיסות-מקובלות בתחום המשפט הפלילי. ככל שיום אחד משרד המשפטים יקים קבוצת "איפכא מסתברא", גם בכל הנוגע להליכי חקיקה בתחום הפלילי, קריאת שני ספריו האחרונים של סנג'רו - חייבת להיות תנאי לחברות בקבוצה. היום, כשתופעת החשיבה השבלונית המושפעת מסיקור תקשורת שטחי - כה רווחת במקומותינו, קריאת ספר זה, כמו גם ספרו הקודם של סנג'רו "הרשעת הפים מפשע בארץ ובעולם" - היא הכרח לקורא המבקש לגבש דעה מושכלת בנושאים מרכזיים בתחום הפלילי.